

Posudek oponenta habilitační práce

Univerzita Karlova	
Fakulta	Pedagogická
Obor řízení	Speciální pedagogika
Uchazeč	PhDr. Ladislav Zilcher, Ph.D.
Pracoviště uchazeče	Pedagogická fakulta UJEP
Habilitační práce (název)	ZILCHER, Ladislav. (2019). <i>Pedeutologické aspekty sociální distance vůči lidem s postižením</i>
Oponent	doc. PhDr. Karel Pančocha, Ph.D.
Pracoviště oponenta	Institut výzkumu inkluzivního vzdělávání, PdF MU

a. Aktuálnost námětu

Autor přináší nejen do oblasti speciálně pedagogické, ale též obecně pedeutologické vysoce aktuální témata z oblasti postojových charakteristik a didaktických kompetencí učitelů prvního stupně základních škol se zaměřením na zdravotní postižení a inkluzivní vzdělávání. Jedná se o komplexní téma, které autor dále provází s postojovými charakteristikami žáků čtvrtých a pátých tříd základních škol. Práce autora proto logicky osciluje na pomezí několika pedagogických disciplín, zejména speciální pedagogiky a didaktiky, ale též dalších oborů, např. psychologie a sociologie (odtud zejména teorie a vymezení postojů a sociální distance). Autor prokazuje orientaci ve všech uvedených disciplínách a dokáže jejich poznatky vhodně syntetizovat v prakticky uplatnitelné modely a způsoby přístupu k vlastním výzkumným šetřením. Ačkoliv téma postojových charakteristik a didaktických kompetencí učitelů není samo o sobě novinkou, neboť vědecká diskuse v této oblasti probíhá přinejmenším posledních šedesát let, pojetí práce dr. Zilchera je vysoce inovativní, zejména tím, že propojuje oblast postojových charakteristik a dovedností učitelů s postojovými charakteristikami žáků, včetně následného návrhu řešení směrem k podpoře rozvoje schopností učitelů obstát v současné inkluzivní škole a možnosti pozitivního ovlivnění jejich postojů vůči marginalizovaným skupinám. V době, kdy dochází k silným tlakům na celý školský systém, školy i jednotlivé pedagogické pracovníky na začleňování a vzdělávání všech dětí společně a zároveň k protitlakům směřujícím k rozdělování vzdělávacích trajektorií českých dětí na základě jejich výkonu již ve velmi útlém věku, je důležité přinášet výzkumem podložené poznatky o profesních postojích a kompetencích, které mohou pedagogickým pracovníkům usnadnit orientaci v této oblasti. Jsem přesvědčen, že práce dr. Zilchera nejenže rozšiřuje poznání fenoménů úzce souvisejících s inkluzivním vzděláváním, zejména pak na individuální rovině učitele, ale nabízí také precizně vystavěný systém podpory pedagogických pracovníků, který v sobě zahrnuje evoluční změny po dílčích krocích s postupnými postojovými změnami směrem k větší akceptaci jinakosti a ztotožnění se s ideou i praxí inkluzivní školy. Tyto postupy nejsou

založených na krátkodobých školeních nebo profesním vzdělávání, ale vystavěny na sdílení, prožitcích a vlastních každodenních zkušenostech pedagogů.

b. Přístup k řešení

Autor si zvolil poměrně standardní, avšak čtenářsky přístupný způsob prezentace své práce a rozdělil ji na část teoretickou a empirickou. V rámci teoretické části postupuje tradičním způsobem, přináší však poznatky, které doposud v českém prostředí nebyly takto komplexně zpracovány. Obor speciální pedagogika se celosvětově v minulých dekáдах musel vyrovnávat s přechodem od oboru exkluzivně zaměřeného na vzdělávání a výchovu dětí se zdravotním postižením či sociálním znevýhodněním v segregovaném „speciálním“ prostředí na obor, který své cíle uplatňuje v rámci školy pro všechny děti. Domnívám se, že autorovi se tyto trendy probíhající také v českém školství podařilo zachytit a dobře popsat v teoretické části práce. Za nadstandardní považuji analyticky pojatý přístup k vymezení pojmového aparátu, včetně kritické diskuse nad užíváním termínů „inkluzivní vzdělávání“ a „společné vzdělávání“, které je specifickým rysem českého odborného a školsko-právního diskurzu. Oceňuji, že se autor také hluboce orientuje v oblasti přístupů k inkluzivnímu vzdělávání v zahraničí, a to nejen na Evropském prostoru. V rámci této části práce jsou jasně vyargumentovány důvody, proč je vhodné se zabývat postoji a kompetencemi pedagogických pracovníků (učitelů) k jinakosti a k inkluzivnímu vzdělávání. Autor se na závěr teoretické části neopomíná zabývat také otázkami týkajícími se pohledu majoritní společnosti na jedince s postižením, představuje hlavní teoretické modely týkající se postižení a vymezuje v nich roli postojů různých aktérů včetně pedagogických pracovníků.

V následující empirické části jsou pak představena jednotlivá výzkumná šetření, která se zabývají postoji učitelů k osobám s postižením a k inkluzivnímu vzdělávání, deklarovaným kompetencím pedagogů v oblasti inkluzivního vzdělávání a v neposlední řadě také postoji a názory samotných žáků ke spolužákům se zdravotním postižením. Jednotlivé výstupy z výzkumných šetření následně autor propojuje a analyzuje vztahy mezi nimi.

c. Použitá metodologie

Autor popisuje zvolenou výzkumnou metodologii a přístupy k výzkumu v kapitolách 3.1. až 3.7. Zvolený výzkumný design nebo spíše jednotlivé výzkumné designy jsou podrobně popsány. Všechny jsou jasně vedeny kvantitativní logikou s následnou statistickou analýzou a vyhodnocením výsledků. Autor čtenáři podrobně vysvětluje logiku volby výzkumného designu, způsob výběru výzkumného vzorku i jednotlivých technik sběru dat. Ojedinele se práce až přespříliš zabývá vysvětlováním metodologických konceptů. Zejména pro čtenáře obeznámeného se standardními výzkumnými postupy může text (např. diskuse k adekvátní návratnosti dotazníků) připadat nadbytečný. Pokud by však měl text posloužit také jako vodítko pro začínající výzkumníky, pak je zvolená podrobnost namístě. Autor se dále vypořádává s limity a možnostmi provedení validního výzkumu včetně provedení vlastních validizačních kroků. K samotnému sběru dat pak autor využívá techniky dotazníků s využitím nástrojů převzatých, modifikovaných a také vlastních. Získaná data jsou následně analyzována s využitím statistického testování (vzhledem k typu dat převážně neparametrickými statistickými i testy).

d. Kvalita a správnost dosažených výsledků

Dosažené výsledky je třeba posuzovat v širší problematice a její komplexnosti. Autor si zvolil oblast, která je velmi rozsáhlá a práce na ní proto musela být dlouhodobá a vyčerpávající. Dosažené výsledky považuji za kvalitní a správné. Práce je příspěvkem ke speciálněpedagogickému poznání z hlediska získaných dat a jejich interpretace, ale také v oblasti metodologické, kde autor ukazuje jednu z cest, jak se lze pomocí kvantitativní metodologie zhostit zkoumání na poli postojů pedagogů i žáků. Využity jsou mezinárodním výzkumem prověřené nástroje (např. adaptovaná verze nástroje MRAI-R) a také nástroje vlastní konstrukce autora. Oceňuji též snahu autora upozornit na limity svých výzkumných zjištění, což je zejména v zahraniční odborné literatuře zcela standardní. K případnému dalšímu zamyšlení o limitech studie doporučuji zaměřit se na to, zda také výzkumný soubor pedagogů, který vzešel z výběru a návratnosti dotazníků nemůže obsahovat jistý typ zkreslení. Jinými slovy, zda ti, kteří se rozhodli dotazník nevyplnit/neodevzdat nemohou vykazovat odlišné postoje k inkluzivnímu vzdělávání a osobám s postižením. Taktéž je možné uvažovat a vést odbornou diskusi o tom, zda se v případě posuzování vlivu postojů pedagogů na postoje žáků jedná o kauzalitu či korelaci.

e. Původnost dosažených výsledků

Z publikace je patrné, že se autor tématu inkluzivního vzdělávání, specificky pak roli postojů a dovedností pedagogických pracovníků na vytváření inkluzivního prostředí a ovlivňuje dlouhodobě nejen po stránce teoretické, ale též má hluboké zkušenosti z praxe. Výsledky jeho práce vycházejí z propracovaného badatelského zaměření, a to zejména v empirické části práce a v části práce, která se věnuje návrhům převedení výsledků z praxe českého školství.

f. Uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a praxi

Otázkou uplatnitelnosti výsledků pro další bádání, které by se mohlo ubírat do oblastí aplikovaného výzkumu se zaměřením na akční výzkum a řešení konkrétních postupů a metodik zaměřených na vytváření kompetencí pro výuku v inkluzivním školství a ovlivňování postojů pedagogů a žáků směrem k akceptaci různorodosti a jinakosti, lze zodpovědět jednoznačně pozitivně. Výsledky práce autora mohou posloužit jako inspirační pole a úvod do dalších hlubších analýz konkrétních problémů spojených s postoji jako bariérami nebo facilitátory inkluzivního vzdělávání. Uplatnitelnost výsledků výzkumu v praxi je bezesporu jednou ze silných stránek předkládané práce.

h. Formální úprava a jazyková úroveň práce

Předložená habilitační práce má standardní úpravu a je rozdělena na část teoretickou a část empirickou. Text je dobře čitelný a odborný zároveň. Tabulky a grafy jsou přehledné a srozumitelné. Citace jsou v práci užívány dle platné normy, množství citovaných domácích a zvláště zahraničních prací je vysoce nadstandardní, čítá celkově bezmála 500 zdrojů. Překlepy či jiné formální nedostatky se v práci objevují zcela výjimečně. Upozorňuji autora

na chybějící mezeru mezi slovy v posledním odstavci na s. 9, nadbytečný otazník v textu hypotézy na s. 134, a zdvojený poslední odstavec na s. 232.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

- 1) Lze postoje pedagogických pracovníků záměrně a účinně ovlivňovat? Pokud ano, který z přístupů ovlivňování postojů pedagogických pracovníků k osobám s postižením a k inkluzivnímu vzdělávání se jeví jako nejvíce účinný a zároveň nejméně eticky sporný?
- 2) Jakým způsobem mohl výběr výzkumného vzorku učitelů ve vašem výzkumu a zejména pak návratnost dotazníků (fenoném non-response) ovlivnit získaná data a potenciálně tak zkreslit výsledky šetření?

Závěr

Předkládaná habilitační práce SPLŇUJE požadavky kladené na habilitační řízení v oboru speciální pedagogika a přináší nové vědecké poznatky. Práci proto DOPORUČUJI k obhajobě v rámci habilitačního řízení v tomto oboru a po jejím úspěšném absolvování doporučuji udělení vědecko-pedagogického titulu docent.

V Brně dne 1. 12. 2019